

Tinnen vochtmaat uit Lotharingen met Franse en Duitse ijken

J.A. Snaterse

Historische achtergrond

Onder Napoleon III – keizer der Fransen 1852–1870 – kreeg het nationalisme een expansieve trek, hetgeen het land echter geen politieke successen bezorgde. Na 1866 geraakten de leidende kringen vertrouwd met het denkbeeld dat een oorlog tegen de Duitsers onvermijdelijk was voor Napoleons gezag naar buiten en naar binnen.

In Duitsland werd destijds de Noordduitse Bond gevormd (1866–1871) uit 21 landen ten noorden van de Main, waarvan Wilhelm I – koning van Pruisen – president werd en Otto von Bismarck kanselier. Met de drie Zuidduitse staten werd een militair verbond gesloten, gezamenlijk een goed uitgerust leger gevormd en zorgvuldige krijgsplannen voorbereid. Bismarck voorzag namelijk de kans op een oorlog als een noodzakelijkheid om Duitslands eenheid te versterken. In juli 1870 prikkelde hij de Fransen (Fuser-dépêche) om hen tot een oorlogsverklaring te drijven. Z'n opzet gelukte. Frankrijk was niet voor een oorlog gereed, al rekende men er – terende op de roem uit de Krim en Italië – op een gemakkelijke overwinning. De 'Kamer' eiste in meerderheid de oorlog, die op 19 juli 1870 werd verklaard en voor Frankrijk een rampzalige afloop zou krijgen.

Reeds in augustus was de Elzas, behalve het heldhaftig verdedigde Belfort, verloren en op 1 september werd de keizer bij Sedan gevangen genomen. Enkele dagen later viel op het bericht van deze catastrofe het keizerrijk en werd op 4 september de Derde Republiek afgekondigd. Nog in diezelfde maand werd de hoofdstad ingesloten. Een deel van de regering trok naar Tours; Straatsburg moest zich overgeven en in oktober ook Metz. Onderwijl poogde de bewapende bevolking van Parijs – en streken nieuw gevormde legers – vergeefs om de vijand te verdrijven. De stad werd gebombardeerd maar het was de honger die haar dwong zich over te geven.

In begin 1871 versterkte de Noordduitse Bond met Beieren, Württemberg en Baden hun staatkundige banden en vormden samen het 'Duitse Rijk' onder de koning van Pruisen als Duits keizer. De plechtige afkondiging ervan had in januari 1871 plaats tijdens het beleg van Parijs en wel in de spiegelzaal van het paleis te Versailles.

Na de val van Parijs sloot de regering een wapenstilstand van drie weken. In die tijd zou een nationale vergadering bijeen worden geroepen om te beslissen over de vrede en over de regeringsvorm. Deze vergadering te Bordeaux gaf Louis Thiers machtiging en hij sloot op 26 februari 1871 de voorlopige vrede van Versailles die door de vergadering werd bekrachtigd, waarop de Duitsers Parijs weer ontruimden.

Dat Frankrijk 5 miljard Frank te betalen kreeg, werd niet zo pijnlijk gevonden als dat de Elzas – behalve Belfort en het noordelijke deel van Lotharingen met Metz – Duits werden. Deze landstreek (oppervlakte ca. 0,35 Nederland / 0,47 België) met de oude steden Colmar, Metz, Mulhouse en Straatsburg, was en is een vruchtbaar en welvend gebied met delfstoffen, een belangrijke textiel- en ijzerindustrie en

Afb. 1 Franse tinnen maat, geijkt in Elzas-Lotharingen.

Afb. 2 Op het grondvlak het fabrieksmerk van de tingieter: CM & Cie, bekend te Parijs vanaf 1865.

Afb. 3 Franse jaarletters op de bovenzijde van de rand, gevolgd door een Duits kantoormerk.

bos-, land- en wijnbouw. Toch werd 10 mei 1871 deze vrede te Frankfurt getekend en 'Elzas-Lotharingen' (Frans: Alsace-Lorraine) aan Duitsland afgestaan. De oorlogsschatting werd door leningen snel afbetaald, zodat reeds in 1873 de laatste Duitse troepen het Franse grondgebied ontruimden. Na de eerste wereldoorlog kwam het gebied, bij de vrede van Versailles, wederom aan Frankrijk en in de tweede wereldoorlog tijdelijk weer aan Duitsland.

De vochtmaat

Als illustratie van de steeds verschuivende grenzen kan een tinnen maat dienen die uit het betreffende gebied afkomstig is. Het is een typisch Frans produkt met uitkragende voet en bovenrand, een rechthoekig handvat en het heeft geen deksel of schenkrand. Het Franse opschrift DEMI LITRE is later (ca. 1877?) grotendeels weggeslepen en vervangen door het Duitse opschrift 0,5 LITER (afb. 1). Op het grondvlak is het merk van de tingieter afgeslagen: CM & Cie (afb. 2), waarvan slechts bekend is dat deze vanaf 1865 te Parijs heeft

gewerkt. Allereerst is de maat geijkt op de maatwand en op het handvat met de Franse kroon, een merk dat in de periode 1862–1873 is gebruikt. Op de bovenrand van de maat zijn de Franse jaarletters voor 1869, 1871, 1874 en 1876 afgeslagen en veel later een Duits kantoormerk (afb. 3). Op het handvat staat in een zeshoek vermoedelijk de O van 1877 (afb. 4), zoals gebruikt in de streek Elzas-Lotharingen, gevolgd door diverse jaarletters uit deze streek. Deze jaarletters zijn wat eenvoudiger vormgegeven dan de Franse jaarletters en bovendien niet zo netjes afgeslagen. De laatste jaarmerken uit deze streek zijn T - V - Y - 10 voor 1904 - 1906 - 1908 en 1910 (afb. 5). Daarna is het kantoormerk 23/DR/7 van Diedenhofen (Thionville) aangebracht (afb. 6), een plaatsje ten noorden van Metz, ruim 10 km van de huidige Duitse grens verwijderd. Volgens de Duitse literatuur is dit ijkkantoor opgericht in 1877 en opgeheven in 1926, maar volgens de heer Pommier te Parijs zouden alle Duitse ijkkantoren in die streek al ca. 1923 zijn gesloten. De duidelijk herkenbare Duitse jaarmerken voor 1912, 1914 en 1917 zijn op de maatwand afgeslagen (afb. 6). Of deze tinnen maat na 1917 weer Frans is herijkt valt moeilijk te zeggen. In Frankrijk worden 'halve' alfabetten steeds opnieuw gebruikt en de jaarletters zijn niet altijd goed op volgorde afgeslagen. ♦

Afb. 6 Franse en Duitse jaarletters, op de maatwand afgeslagen.

Afb. 4 Jaarmerken uit Frankrijk en Elzas-Lotharingen, op het handvat afgeslagen.

Afb. 5 Jaarmerken uit Elzas-Lotharingen, op het handvat afgeslagen.

Foto's: R.J.. Holtman

Bronnen:

Met dank voor hun hulp en de verstrekte informatie, de heren: B. Exeler, U. Brand en R. Lutz (Duitsland), G. Linkenheil (Luxemburg) en A. Pommier (Frankrijk).
Algemene geschiedenis. A. Blonk en J. Romein.
Encyclopedieën: Brockhaus, Larousse, Winkler-Prins.